Герасимчук Артем – студент 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: українська поезія XIX століття в методичній парадигмі.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, старший викладач Зелененька І. А.

Наталя Главацька

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ФОРМА ФУНДАМЕНТУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕНТАЛІТЕТУ (У МЕТОДИЧНІЙ ПАРАДИГМІ)

Актуальність дослідження. Особливості стилю, методів і прийомів художнього зображення, тематики в художніх творах чільних письменників України піддавалися науковому й методичному аналізу, але, на жаль, глибинні причини впливу на свідомість читача, зосібна, школяра протягом тривалого часу залишалися поза межами пильної уваги дослідників.

Тому **метою нашої розвідки** є вдосконалення спостережень за впливом художньої літератури на формування ментальності сучасників, зосібна, учнів. Для розгляду поставленої проблеми важливо виконати **такі завдання**: детально проаналізувати літературну спадщину не тільки класиків, а й модерну літературу, врахувати контекст багатьох історичних подій, надати наукове пояснення парадигмі національного менталітету в контексті літературної освіти.

Звідси, **об'єкт дослідження** – художня творчість українських письменників – класиків та модерних авторів. **Предмет дослідження** – ментальні координати, маркери, що виступають у конкретних образах і символах української літератури, класичної та сучасної.

Стан досліджень і теоретико-методологічна основа розвідки: актуальність дослідження пояснюємо відсутністю методів і прийомів задля

вивчення подібних проблем в українській методичній науці та в літературознавстві. Схожі проблеми підіймали у своїх дослідженнях Алла Віннічук [1, с. 16–17], Ірина Зелененька [4, с. 69–70], Віктор Крупка [3, с. 30–31] Оксана Пойда [10, с. 198–199], Ніна Поляруш [6, с. 89], Ольга Петрович [7, с. 87; 8, с. 28], Вікторія Ткаченко [6, с. 80] та інші науковці рідного краю. Для ґрунтовного подальшого вивчення застосуємо методи спостережень, порівнянь і зіставлень, що допоможуть нам акумулювати ресурс відомих досліджень і виокремити науково-практичну новизну.

Виклад основного матеріалу. Аналіз ментальної основи творчості письменників необхідний для забезпечення процесу формування україномовної аргументації учнів, а не лише для літературної бази поколінь.

Особливий інтерес до вивчення ментальної проблеми фіксуємо саме нині, він полягає у загостреній соціально-політичній ситуації, це і Майдан, і Революція Гідності, і війна в сучасній Україні, що прийшла ззовні, – зараз вельми важливо досліджувати ментальні причини рецепції, що походять із постколоніальної свідомості, з неусвідомленої децентралізації.

Звернімо, для початку, увагу на форми рецепції української та всієї європейської культури, де простежимо домінанти античності й ренесансу – саме культурні моделі цих двох епох вважаються класичними, усі інші є спершу, здебільшого, авангардними, виняткові явища відразу претендують на класичність. Класика, передовсім, мала вплив на формування християнського й громадянського, пізніше – політичного мислення (це зв’язано з боротьбою за державність у ХХ столітті, що спостерігаємо й тепер).

Література все це увібрала щедро, тому українська література вважається чільною серед героїчних літератур, хоча вчителі ігнорують цей факт, бояться наголошувати на цьому. Наслідком такого є зменшення кількості творів у шкільній програмі, котрі оповідають про подвиги українців від давнини до сучасності. Так, з програми було вилучено поступово у старших класах спочатку «Жовтий князь» Василя Барки, а тепер і «Україну в огні» Олександра Довженка.

Якщо простежувати етапи засвоєння античного досвіду й еллінської моделі світогляду та й культури, то в Україні це були Києво-Могилянська та Острозька академії, де мовою викладання була латина, відтак латиномовні й польськомовні поети були знаними в Західній Європі, друкували там свої твори.

Наріжною постаттю тут є Григорій Сковорода, котрий у байки, притчі та поезію переніс античні ідеали, переосмисливши їх на національному ґрунті. Письменник мав нагоду подорожувати країнами Західної Європи, досконало освоїти латинську мову, античну філософію, європейську літературу, однак конфлікт з колегами не дав йому можливості довго викладати на Слобожанщині. Його роздуми про зміст буття та про щастя, про самопізнання і про працю знайшли відображення у ліричній творчості Павла Тичини, котрий навіть задумав і почав втілювати поему-симфонію «Сковорода». Хоча найблискучіше перетворення еллінських ідей, сполучення філософської античної та української гумористичної культур, а також античної та української героїк спостерігаємо у творчості Івана Котляревського, у травестійно-бурлескній, історичній, героїчній поемі «Енеїда», котра побудована також на стихійному переплетенні греко-римської та української міфологій. У XX столітті інтелектуальним осмисленням античності та ренесансу чи не найбільше займався Євген Маланюк, котрий вивів розуміння України до Степової Еллади.

На рівні історіософії переосмислив античність, ренесанс і бароко як високі типи культур у своєму «Кобзарі» геніальний Тарас Шевченко, він оперує архетипами як знавець культур та історій, як справжній академік, а не просто як мислитель чи письменник, про що пишуть Ірина Зелененька [4, с. 73; 5, с. 96] і Тетяна Федик [4, с. 74; 5, с. 97]. Переосмислюючи світовий досвід, він витворює новий код розвитку України, це видно в його філософських і політичних творах, зокрема, у поемі «Кавказ», котра починається з апеляції до грецького міфу про Прометея.

Отже, можемо вести мову не лише про трансформацію античності, ренесансу та й бароко в художньому світі, а про інтелектуальне, а не

апелятивне переосмислення. Це вельми важливо для розуміння європейськості нашої культури й літератури, зокрема, це те, що важливо розуміти учням уже у школі – наша ментальність має європейський ґатунок.

На жаль, бачимо, як у школі часто-густо вчителі називають основними напрямками розвитку ментальності українців, формування рецепції, – європейський та російський. Тут варто нагадати, що Україна отримувала античний та ренесансний досвіди з країн Західної Європи безпосередньо, а не з Російської імперії, так точнісінько, як і зараз, – ми отримуємо нові віяння зі свого континенту – з Європи, а не з Азії, інша справа – Америка, до якої почали емігрувати українці з кінця XIX століття, що відтворено вже в новелах Василя Стефаника на зламі століть (згадаймо тут його хрестоматійну новелу «Камінний хрест»). Саме твори Василя Стефаника та Михайла Коцюбинського вивчали маленькі європейці іще за життя цих світочів у школах, а Російська імперія замовчувала цей факт і викривлювала історію, що доводять у своїх дослідженнях Алла Віннічук [6, с. 56], Ірина Зелененька [2, с. 174–175], Віктор Крупка [6, с. 30], Оксана Пойда [9, с. 58].

Отже, інтерес українців до культури Заходу не є випадковим, він спадковий, закономірний, адже Україна – частина Європи. Перегуки з європейськими літературами завжди були очевидними, а під кінець XX століття стали динамічнішими, це паралелі пражан і «Молодої Польщі», це взаємодискурси шістдесятників й емігрантів з «Нью-Йоркської групи», особливо – дисидентів, це відома в світі поетична «Київська школа» як опозиційна до постколоніальності та ін. Тобто, переймаючи традиції та культуру західної Європи, українці парадоксальним чином збільшили вагу індивідуального «я» та спромоглися на визначення власної ідентифікації як окремої нації.

Специфіка існування сучасної української літератури, відлік якої беремо від проголошення Незалежності України полягає в переосмисленні періоду гніту Російської імперії, тоталітарної держави СРСР, відбілювання історії та повернення багатьох постатей, це рецепція свободи як невідворотний наслідок

столітніх гонінь і геноцидів. Сучасний процес літературно-мистецької постколоніальної децентралізації не завершений, він іще буде тривати майже століття, адже він мусить бути пропорційний завданій шкоді. Саме тому на небосхилі засвітилися міріади мистецьких постатей.

Основною проблемою залишилася відверта, спланована росіянізація українців, яка проявлялася не лише в мові, а й у поведінковому етикеті, у способі християнського й ритуального волевиявлення, що почало деформувати національний український менталітет, провокуючи поглиблення комплексу меншовартості, з яким ми змушені будемо боротися ще довго. Усе це породило купу міфів, до прикладу, хоча б той, що Тарас Шевченко навчався в Олександра Пушкіна, а це фальсифікат.

Сучасність довела, що література є потужним ідеологічним засобом впливу, мистецтво завжди було однією з найбагатших форм виявлення ментальності народу. Отже, його можна передбачити та вплинути на нього. Тому такою важливою є проблема новизни, але не ідеологічної, не патогенної. Література завжди повинна містити зв’язок з історією та з національністю, на чатах таких якостей мають стояти й автор, і науковець, і вчитель, що й потрібно було довести.

Література

1. Віннічук А. Художня інтерпретація Коліївщини в поемі Гайдамаки Тараса Шевченка. *Філологічний дискурс*. 2015. № 1. С. 16–19.

2. Зелененька І. А. Образ Тараса Шевченка в ліриці Тараса Мельничука. До рецепції ідеї віри і правди. *З іменем Кобзаря.* Вінничани про Тараса Шевченка. До 200-річчя від дня народження поета. / Упоряд. А. М. Подолинний. Вінниця : Консоль, 2013. С. 174–180.

3. Зелененька І., Крупка В. Василь Стус, Тарас Мельничук, Володимир Забаштанський та Шевченків космос України. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору* : наук. зб. Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса, 2018. Вип. 26. С. 30-42.

4. Зелененька І. А., Федик Т. А. Образ Тараса Шевченка в подільській поезії ХХ-ХХІ століть (із методичними рекомендаціями). *Духовні витоки Поділля: митці в історії краю* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., 13 березня 2014 р. Хмельницький : ХГПА, 2014. С. 69–75.

5. Зелененька І. А., Федик Т. А. Україна у віршах Василя Стуса, Тараса Мельничука, Василя Симоненка як дидактична традиція Тараса Шевченка. *Проблеми освіти* : зб. наук. праць. Вінниця-Київ, 2015. Вип. 82. С. 95–99.

6. Історія української літератури : навч.-метод. посіб. для підготовки до державної атестації студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» денної та заочної форми навчання / Авт.-упоряд.: Н. С. Поляруш та ін. Вінниця, 2017. 178 с.

7. Петрович О. Б. Модель формування готовності майбутніх учителів-словесників до позакласної роботи з обдарованими учнями. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика*. 2016. № 1. С. 87–93.

8. Петрович О. Б. Особливості розвитку літературної обдарованості старшокласників. *Освіта та розвиток обдарованої особистості.* 2014. Вип. 4. С. 28–31.

9. Пойда О. А. Особливості проведення віртуальних екскурсій на уроках української літератури (на прикладі вивчення життєпису Т. Шевченка). *Тарас Шевченко в новітніх парадигмах наукового знання* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 20-21 лютого 2014 р. Хмельницький : ХГПА, 2014. С. 58–65.

10. Пойда О. А. Українська література як джерело морального виховання школярів (на прикладі вивчення життєпису та творчості Михайла Коцюбинського). *Information Society: Modern Transformations*. Monograph. *Інфармацыйнае грамадства: сучасныя трансфармацыі.* Манаграфія. *Інформаційне суспільство: сучасні трансформації*. Монографія. Vinnytsia – Mogilev, 2020. С. 198–205.

11. Шевченко Т. Г. Кобзар. Вперше зі щоденником автора. / Упоряд. та комент. С. А. Гальченка ; передм. І. М. Дзюби. 2-ге вид. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. 960 с.

12. Щербак В. О. Образ козацької України у творах Т. Шевченка. *Український історичний журнал*. 2014. № 2. С. 60–69.

Главацька Наталя – студентка 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: українська поезія в методичній парадигмі

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, старший викладач Зелененька І. А.

Крістіна Головченко

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 5-МУ КЛАСІ

Розвиток сучасної освітньої системи ставить безліч питань щодо змісту й організації навчання української літератури та її методичного забезпечення. Важливою проблемою для вчителя та учнів є пошук оптимальних шляхів зацікавленості школярів до навчання, спонукання до творчості, самостійності, підвищення розумової активності [1, с. 33].

Усе більшого розповсюдження набуває проєктна діяльність на уроках української літератури, яка дає можливість педагогу застосувати розмаїття інтерактивних вправ і змінити роль авторитарного транслятора готових ідей на натхненника інтелектуального та творчого потенціалу учня [2, с. 127]. Проєктні технології детально вивчали Дж. Дьюї, Ю. Бабанський, Л. Ващенко, С. Гончаренко, В. Гузєєв, В. Докучаєва, О. Зосименко, В. Кілпатрік, Л. Калініна, О. Олексюк, І. Осадчий, О. Савченко, В. Сухомлинський, С. Шацький, В. Шульгін, О. Фунтікова та ін. Заслуговують на увагу